

EKONOMIA BEZPIECZEŃSTWA I LOGISTYKA

SYSTEM FINANSOWY POLSKI NA TLE NAPIĘĆ POLITYCZNO-MILITARNYCH

dr Żanna Pleskacz
Akademia Obrony Narodowej

Streszczenie

Wydarzenia polityczne i militarne mają coraz większy wpływ na bezpieczeństwo w sferze gospodarczej, w tym na system finansowy i rynek kapitałowy. Wpływa to na zmniejszenie się stabilności rozwoju sektora finansów publicznych oraz sektora instytucji finansowych, kursu walutowego, rynku wewnętrznych kredytów walutowych. Napięcia polityczno-militarne są przykładem rodzenia się zjawisk kryzysowych i prowadzą do wystąpienia pierwszego etapu budowy gospodarki zdolnej do funkcjonowania w warunkach zagrożenia wojną i gospodarki wojennej, co może całkowicie zmienić rolę finansów i instytucje finansowych. W artykule przeanalizowane zostały wybrane mechanizmy i instytucje, które mogą zmniejszyć negatywny wpływ napięć politycznych i zagrożeń militarnych na system finansowy. Państwo jest w stanie wzmocnić własne wewnętrzne instrumenty nadzoru rynku finansowego. Artykuł przedstawia także określone warunki wewnętrzne, które mogą zapewnić bezpieczeństwo finansowe gospodarstw domowych, przedsiębiorstw i państwa. Oprócz tego wskazano na odpływ kapitału w Polsce w ramach grup bankowych, co nieuchronnie prowadzi do ograniczania dostępności kredytów dla polskich przedsiębiorstw, zwiększenia wysokości deficytu budżetowego, zahamowania procesu narastania długu publicznego a tym samym obniża poziom bezpieczeństwa i zwiększa podatność na zjawiska kryzysowe.

Słowa kluczowe: ekonomika obronności, napięcia polityczne, zagrożenia militarne, bezpieczeństwo finansowe, zagrożenia.

Wprowadzenie

System finansowy i jego zasadnicze elementy, a zwłaszcza instrumenty rynku kapitałowego stanowią istotną część potencjału ekonomiczno-obronnego państwa, który w sposób szczególnie reaguje na pojawiające się zagrożenia bezpieczeństwa państwa już w sytuacji pojawiania się napięć politycznych i militarnych. W artykule przyjęto za cel przybliżenie oraz poddanie analizie zmiany roli systemu finansów państwa podczas narastania poszczególnych etapów zagrożeń, poczynając od stanów napięć politycznych i militarnych. Jednocześnie wskazano na konieczność oceny stopnia bezpieczeństwa finansowego w poszczególnych grupach podmiotów gospodarczych i ich odporność na różnego rodzaju zagrożenia.

Zasadniczą hipotezą artykułu jest założenie, że system finansowy państwa powinien zawierać elementy odporne na możliwe różnego rodzaju zagrożenia zarówno o charakterze militarnym, jak i niemilitarnym.

Zagrożeń polityczno-militarne we współczesnych realiach ekonomiczno-obronnych

Napięcia polityczne i militarne mają coraz większy wpływ na bezpieczeństwo w sferze gospodarczej wszystkich państw. Wrażliwość poszczególnych sfer działalności gospodarczej na zmiany sytuacji politycznej i militarnej jest przy tym niejednakowa i odczuwana z różną siłą. Jednym z elementów gospodarczych bardziej wrażliwych na zmiany wywołane przez pojawiające się napięcia polityczno-militarne jest system finansowy i jego zasadnicze instytucje, w tym instytucje rynku kapitałowego. Na rynku kapitałowym napięcia polityczne i zagrożenia militarne mogą przybierać gwałtowny charakter i np. ograniczyć popyt na państwowe papiery wartościowe. Spowoduje to w pierwszej kolejności wyprzedaż obligacji danego państwa przez inwestorów zagranicznych oraz przez większość inwestorów krajowych. Taka sytuacja wywołuje zazwyczaj panikę na giełdzie papierów wartościowych i może doprowadzić

całą gospodarkę w szybkim czasie do sytuacji kryzysowej. Dlatego zadaniem dla państwa jest stworzenie bezpiecznego systemu finansowego, przewidującego sytuacje zagrożenia, odpornego na napięcia polityczne i kryzysy w maksymalne możliwy sposób.

Za zagrożenia militarne przyjmują się wszelkie działania z użyciem lub groźbą użycia siły militarnej przez podmioty prawa międzynarodowego (państwa). Analizując zagrożenia militarne państwa można wymienić wiele form bezpośredniego i pośredniego użycia sił zbrojnych jako narzędzia osiągnięcia celów politycznych. Przykładowo może to być¹:

- demonstracja siły,
- dywersje militarne,
- blokada militarna,
- szantaż militarny,
- prowokacja militarna,
- incydent graniczny,
- ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej,
- zbrojne starcie graniczne,
- napaść zbrojna grup nieformalnych,
- konflikt lokalny,
- konflikt między państwami.

Finansowy wymiar bezpieczeństwa ekonomicznego jest jednym z czterech wymiarów bezpieczeństwa ekonomicznego, takich jak: wymiar surowcowo-energetyczny, żywnościowy i dostępu do czystej wody².

Bezpieczeństwo finansowe ma istotne znaczenie w systemie funkcjonowania każdego z państw, należy ono do pojęć wielowymiarowych, gdyż dotyczy segmentów rynku finansowego, instytucji finansowych, transakcji finansowych czy wreszcie klientów tychże rynków finansowych – zarówno indywidualnych, jak i instytucjonalnych. Bezpieczeństwo finansowe może być rozpatrywane na szczeblu krajowym i międzynarodowym. Jak twierdzi Durmu Yilmaz, turecki ekonomista, bezpieczeństwo finansowe i stabilność finansowa są nierozzerwalnie ze sobą powiązane, co pozwala stwierdzić, iż stabilność finansowa jest warunkiem bezpieczeństwa finansowego, oraz że bezpieczeń-

stwo finansowe jest warunkiem stabilności finansowej³.

Napięcia polityczne i militarne zawsze powodują w społeczeństwie chęć zwiększenia przepływów finansowych na obronę dlatego, że bezpieczeństwo państwa określa się też przepływami finansowymi, czyli wydatkami na obronę. Wielkość wydatków obronnych państw – zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie wojny – waha się w bardzo szerokich granicach i niezwykle trudno jest określić jego optymalną wielkość. Groźne mogą być zarówno wydatki nadmierne, jak i zbyt małe. Za małe wydatki w stosunku do rzeczywistych potrzeb mogą prowadzić do nadmiernego osłabienia militarne państwa; z kolei zbyt duże prowadzą do nadmiernej militaryzacji nie tylko życia gospodarczego, ale całego życia państwowego, podkopując gospodarcze podstawy bezpieczeństwa, a w efekcie możliwości rozwojowe gospodarki – a to z kolei wcześniej czy później doprowadzi do osłabienia militarne.⁴

Napięcia polityczne i militarne w skrajniom przypadku mogą doprowadzić do rzeczywistego zagrożenia militarne, wtedy siły zbrojne stają się często jednym z ostatecznych instrumentów polityki obronności, a walka zbrojna zasadniczym jej środkiem. Dzieje się tak zwłaszcza wtedy, gdy zastosowanie innych narzędzi okazuje się niecelowe, niemożliwe lub nieefektywne. W takim wypadku gospodarka ze stanu zagrożenia militarne może przejść do stanu gospodarki pogotowia wojennego, w której podjęty zostaje proces mobilizacji gospodarczej i następować już będzie stopniowe przestawienie gospodarki narodowej, gotowej do prowadzenia działań wojennych⁵. Przestawienie to wymaga również odpowiedniej przebudowy systemu finansowego i jego elementów, które także ulegną zmianom w stosunku do roli, jaką odgrywają w gospodarce pokojowej. Muszą oni już istotnie zmieniać się w okresie przechodzenia do gospodarki pogotowia wojennego. Tak więc system finansowy przestawi się przede wszystkim na obsługiwanie sektora militarne i produkcji wojennej, zmniejszając gwałtownie swój wysiłek

³ D. Yilmaz, *Financial Security and Stability*, Measuring and Fostering the Progress of Societies: The OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy, Istanbul, 27–30 June 2007, s. 6.

⁴ M. Sułek *Programowanie gospodarczo-obronne*, Bellona, Warszawa 2008, s. 46.

⁵ W. Stankiewicz, *Ekonomika wojenna*, MON, Warszawa 1981, s. 254.

¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 153.

² K. M. Książkowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Elipsa, Warszawa 2011, s. 36–51.

w dziedzinie inwestycji ogólnogospodarczych. Zawieszają swą działalność niektóre instytucje, fundusze pozabudżetowe, przekazując zgromadzone środki na cele obronne. Wzrosnie wówczas znaczenie budżetu i finansów publicznych, w tym systemu podatkowego oraz systemu pieniężno-kredytowego.

Głęboka zmiana uprawnień poszczególnych ogniw systemu finansowego i nastawienie się na realizację nowych zadań okresu wojennego oznacza przekształcenie się pokojowego systemu finansowego w system finansów wojennych.

Taki system finansów aktywnie współdziała w świadomie i planowo przeprowadzanym procesie mobilizacji gospodarczej, przy uruchamianiu wszystkich rezerw potencjału ekonomiczno-obronnego i przekształcaniu go w realną siłę militarną. System finansowy umożliwia właściwy podział zasobów ludzkich i materiałowych oraz ich kierowanie do nowych miejsc wykorzystania. Najogólniej rzecz biorąc, system finansów wojennych bierze aktywny udział w procesie reprodukcji społecznej w systemie gospodarki gotowej sprostać określonym wymogom konfliktu wojennego, zapewniając mu właściwe warunki równowagi makroekonomicznej.

W systemie gospodarki pogotowia wojennego i gospodarki wojennej zaciągane są pożyczki wojenne ze względu na konieczność szybkiego zgromadzenia dużych funduszy na pokrycie nagłych potrzeb. Pożyczki wojenne, dobrowolne lub przymusowe, oznaczają wykorzystanie zakułowanych lub bieżących oszczędności ludzi. Deficytowe finansowanie polega na różnych formach kreacji kredytu państwowego. Najczęściej chodzi o emisję papierów wartościowych: różnych obligacji pożyczkowych, biletów bankowych, bonów skarbowych i banknotów centralnego banku emisyjnego, które spełniają funkcje pieniądza przede wszystkim jako środka płatniczego.

Współcześnie można stwierdzić, iż system finansowy w ramach gospodarki pogotowia wojennego i gospodarki wojennej będzie podporządkowany ogólnym planom gospodarczo-militarnym i posłuży ich zabezpieczeniu. Finanse wojenne stanowią ważny instrument podziału dochodu narodowego i stymulują przepływy zasobów do sektora militarnego.

Stabilność finansowa a bezpieczeństwo

Skuteczność działania instrumentów polityki finansowej uwarunkowana jest efektywnością pozostałych narzędzi wojennej polityki państwa. Kontrolowana inflacja wojenna może być także jednym z narzędzi planowej polityki finansowej państwa. Metody inflacyjne mogą być przydatne szczególnie w planowej realizacji procesu mobilizacji gospodarczej, kiedy często występuje nagle potrzeba gromadzenia środków pieniężnych. Inflacja działa w rezultacie jako opodatkowanie pośrednie.

Narastanie zagrożeń polityczno-militarnych we współczesnych realiach może przejawiać się w wielu negatywnych zjawiskach sfery zewnętrznej oraz wewnętrznej. Do tych zjawisk, które mogą nieść zagrożenie dla Europy i poszczególnych państw, można zaliczyć:

- brak stabilności politycznej i ekonomicznej w Rosji i pozostałych Państwach Wspólnoty Niepodległych Państw, a zwłaszcza nagle doprowadzenie przez Rosję do regionalnych konfliktów zbrojnych,
- niebezpieczeństwo odejścia od demokratyzacji życia politycznego i reform wolnorynkowych,
- niestabilność polityczną w państwach powstałych po rozpadzie byłej Jugosławii,
- odradzające się przejawy nacjonalizmu i ekstremizmu,
- wzrost międzynarodowej zorganizowanej przestępczości, narkomanii i handel narkotykami,
- brak wspólnych programów i działań w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego,
- nierozwiązane problemy narodowościowe, etniczne i religijne w znacznej części państw europejskich.

Zaprezentowane powyżej zjawiska są wyrazem zewnętrznych czynników wpływających na stabilność systemu finansowego. Ta zewnętrzna stabilność jest ściśle uwarunkowana poziomem bezpieczeństwa wewnętrznego systemu finansowego. O wewnętrznym poziomie bezpieczeństwa finansowego danego państwa decydują przede wszystkim dwa czynniki:

- stabilny system finansowy, gdzie rynek finansowy oraz system walutowy mogą normalnie funkcjonować i stale się rozwijać w sposób zdolny do odparcia zagrożeń kryzysów walutowych czy bankowych i zagrożeń wywołanych globalnymi szokami kapitałowymi,

- suwerenność systemu finansowego – gwarantowana jest w sytuacji, gdy zagraniczne instytucje finansowe nie posiadają większościowego pakietu kontrolnego danego rynku i jego instytucji (ponad 50%).

Szczególnym przypadkiem zagrożenia bezpieczeństwa finansowego są działania podejmowane na rynku kapitałowym, a zwłaszcza giełdzie papierów wartościowych, które zmierzają do wrogiego przejęcia udziałów lub aktywów firm narodowych przez firmy zagraniczne. Możliwość taka powstaje głównie poprzez obrót instrumentami finansowymi na giełdzie. Według większości definicji wrogie przejęcie to proces mający na celu przejęcie kontroli nad spółką, wbrew woli organów spółki przejmowanej, głównie zarządu spółki. Znaczna część autorów wskazuje także na brak akceptacji dla transakcji nie tylko ze strony zarządu i/lub rady nadzorczej, lecz także innych podmiotów zaangażowanych kapitałowo lub osobowo w działalność spółki. W taki sposób wrogie przejęcie jest procesem uzyskania kontroli nad spółką poprzez nabycie jej akcji w liczbie wystarczającej do kontroli i zarządzania nią, który to proces nie zyskał akceptacji kierownictwa spółki przejmowanej i spotkał się z opozycją zarządu lub rady nadzorczej na którymkolwiek etapie. Wrogie przejęcie można określić mianem specyficznej formy koncentracji gospodarczej związanej z rynkiem kapitałowym, szczególnie publicznym rynkiem papierów wartościowych, a zwłaszcza rynkiem giełdowym⁶.

Ważną częścią wrogiego przejęcia, akcentowaną przez autorów, jest opozycja zarządu i podjęcie skutecznych czynności prawnych lub faktycznych w celu utrudnienia lub zapobieżenia przejęciu kontroli nad spółką na którymkolwiek etapie transakcji⁷.

Przez giełdę jest możliwe przeniesienie własności i kontroli wbrew woli dotychczasowego zarządu albo dotychczasowego posiadacza pakietu kontrolnego, lub wbrew woli obu tych podmiotów, wtedy takie przejęcie ma charakter wrogiego. Wrogie przejęcie można określić także jako przejęcie nieprzyjazne, niewynegocjowane, kwestionowane lub niezgodnione⁸. Narusza ono interesy części akcjonariuszy, samej spółki, zarządu i pra-

⁶ R. Sasiak, *Fuzje i przyjęcia spółek publicznych*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków, 200, s. 27.

⁷ Por. J. Korpus, *Czynniki podatności spółek na wrogie przejęcie*. SGH, Warszawa 2013.

⁸ M. Szymański, B. Nogalski, *Obrona przed wrogim przejęciem*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011, s. 55–56.

cowników, kooperantów, klientów i innych interesariuszy przedsiębiorstwa.

Wrogie przejęcie spółek giełdowych posiada dwie główne strategie :

- stopniowy wykup udziałów przedsiębiorstwa będącego celem przejęcia. W przypadku gdy nabywca jest spółką publiczną, nie ma obowiązku ujawniać wykupu do progu określonego w ustawie o publicznym obrocie papierami wartościowymi. Jednakże konieczność ujawnienia udziału w kapitale właścicielskim powyżej określonego progu w znacznym stopniu utrudnia przejęcie kontroli nad firmą.

- skierowanie oferty bezpośrednio do akcjonariuszy spółki-celu. Oferta ta określa warunki nabycia udziałów znajdujących się w rękach dotychczasowych akcjonariuszy przez spółkę nabywającą, jest zazwyczaj wykorzystywana, gdy nabywca rezygnuje z możliwości porozumienia poprzez przyjazne negocjacje z zarządem firmy będącej celem nabycia.

Wrogie przejęcie w różny sposób jest definiowane w literaturze ekonomicznej i prawniczej. W literaturze ekonomicznej najczęściej w definiowaniu wrogich przejęć podkreśla się brak zgody zarządu spółki co do celu i sposobu uzgodnienia z nią przebiegu transakcji, natomiast pomija się sprawy związane z resztą akcjonariuszy oraz działania mające na celu utrudnienie przejęcia. Natomiast w literaturze prawniczej również podkreśla się brak zgody zarządu, ale również wspomina się o braku zgody akcjonariuszy czy rady nadzorczej, jednocześnie nie uznając braku zgody za główną cechę, ale podkreśla się podjęcie działań uniemożliwiających przejęcie.

Napięcia polityczne to taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.⁹

Narzędzia zagrożeń politycznych i militarnych stwarzają dla systemu finansowego określone ryzyko finansowe, może ono dotyczyć m.in.:

- negatywnego wpływu na stabilność rozwoju sektora finansów publicznych oraz sektora instytucji finansowych;

⁹ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, s. 61.

- braku gwarancji udzielanych przez odpowiednie instytucje finansowe danego państwa dla depozytów zgromadzonych w oddziałach zagranicznych instytucji kredytowych.

W takiej sytuacji państwo musi wzmocnić własne instrumenty nadzoru rynku finansowego. W Polsce rolę tę pełni Komisja Nadzoru Finansowego, która powinna być w stanie skutecznie egzekwować od zagranicznych instytucji finansowych realizację ich zobowiązań inwestycyjnych w Polsce. Jak pokreślono w *Białej księdze bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, należy dążyć do ograniczenia możliwości odpływu kapitału w ramach grup bankowych, co nieuchronnie prowadziło do ograniczenia dostępności kredytów dla polskich przedsiębiorstw¹⁰.

- negatywnego wpływu kursu walutowego na rynek wewnętrznych kredytów walutowych;
- deregulacji rynków i potrzeby ich ponownej regulacji.

Miary bezpieczeństwa finansowego

Bezpieczeństwo finansowe oznacza w ogólnej postaci brak zagrożeń w sferze finansów publicznych, finansów przedsiębiorstwa, ubezpieczeń, bankowości czy finansów osobistych gospodarstw domowych¹¹. Poziom bezpieczeństwa finansowego jest silnie skorelowany z poziomem liberalizacji globalnych rynków finansowych, które nie uznają granic państw i stwarzają możliwość zarówno kreacji, jak i przepływu środków pieniężnych, zazwyczaj bez fizycznego ich przemieszczenia.

Bezpieczeństwo finansowe, w zależności od tego jakiego podmiotu i przedmiotu dotyczy, może być mierzone z zastosowaniem wielu wskaźników. W przypadku gospodarstw domowych jedną z miar jest opracowany w 2007 r. przez Centrum Badań Finansów Osobistych Uniwersytetu w Bristolu i funkcjonujący od 2008 r. *Genworth Index*. Indeks przedstawia ogólny poziom relatywnego bezpieczeństwa finansowego w danym kraju lub grupie krajów – na podstawie odpowiedzi udzielanych na dwa główne pytania:

1. „Mając na myśli ogólną obecną sytuację finansową Pana/Pani gospodarstwa domowego,

proszę powiedzieć, jak często doświadcza Pan/Pani kłopotów finansowych”.

2. „Biorąc pod uwagę najbliższe 12 miesięcy, proszę powiedzieć, czy sytuacja finansowa Pana/Pani gospodarstwa domowego się poprawi, pozostanie bez zmian czy pogorszy.”

Dla określenia poczucia bezpieczeństwa finansowego Polaków przeprowadza się coroczne badania za pomocą Genworth Customer Focus. Gospodarstwo domowe uważa się za bezpieczne finansowo, jeśli nigdy lub prawie nigdy nie doświadcza kłopotów finansowych oraz respondent uważa, że sytuacja finansowa gospodarstwa domowego poprawi się. Uważa się, że gospodarstwo domowe jest w niepewnej sytuacji finansowej (niestabilne finansowo), jeśli doświadcza kłopotów finansowych przez większość czasu lub cały czas oraz respondent uważa, że sytuacja finansowa gospodarstwa domowego nie poprawi się bądź kłopoty finansowe występują czasami oraz respondent uważa, że sytuacja finansowa gospodarstwa domowego pogorszy się. Indeks odzwierciedla stosunek odsetka osób stabilnych finansowo do odsetka osób niestabilnych finansowo. Wartość wynikowa została przeskalowana do zakresu od 0 do 100 (100 = maksymalne możliwe bezpieczeństwo finansowe; 0 = minimalne relatywne bezpieczeństwo finansowe). Według ostatnich badań¹² gospodarstw domowych na podstawie tego indeksu Polska w ostatnich latach poprawiała swoją pozycję i znajduje się obecnie na dziesiątym miejscu w Europie (z wynikiem w indeksie 33). Mniej niż jeden na dziesięciu respondentów w Polsce czuje się stabilnie finansowo (7%). Podobny wynik uzyskano w Hiszpanii (8%) i Francji (6%), natomiast jest on zdecydowanie wyższy niż we Włoszech (4%). Ogólny wynik indeksowy dla Polski obniża niepewna sytuacja finansowa, którą odczuwa 31% respondentów, czyli znacznie więcej niż we Francji (25%) i w Hiszpanii (25%).

Już po raz drugi zapytano respondentów w Polsce również o to, jak poradziliby sobie w trudnej sytuacji, takiej jak utrata pracy lub zachorowanie na poważną, potencjalnie zagrażającą życiu chorobę. Do chorób takich zaliczane są m.in. nowotwór, udar mózgu, niewydolność nerek, choroba serca, stwardnienie rozsiane oraz transplantacja

¹⁰ *Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polski*, BBN, Warszawa 2013, s. 184–185.

¹¹ Zob. K. Jajuga (red.), *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007, s. 15.

¹² Respondentami w wywiadach przeprowadzonych przez Internet były osoby w wieku 16 lat lub powyżej, które same – lub których partnerzy/partnerki – są właścicielami lub najemcami domów/mieszkań, w których mieszkają.

organu¹³. Według badania Genworth co dziesiąty Polak jest już objęty ochroną ubezpieczeniową na wypadek poważnej choroby. Kolejnych 8 milionów osób rozważa wykupienie ubezpieczenia na wypadek zachorowania na raka jeszcze w tym roku. Odsetek osób, które dokonały zakupu produktów finansowych, wśród polskich respondentów jest jednym z najwyższych w Europie (67%). Świadczy to o rosnącej świadomości nagłych zachorowań, obawie przed brakiem dostępu do leczenia oraz jego wysokimi kosztami.

Spośród krajów europejskich jedynie w Turcji więcej osób kupiło w ciągu ostatnich dwóch lat produkty finansowe (71%). Konto oszczędnościowe jest jednym z najchętniej nabywanych produktów finansowych w Polsce (47% respondentów), co jest najwyższym wynikiem wśród krajów europejskich. Na kolejnych miejscach plasują się Irlandia (43%), Hiszpania (43%) oraz Grecja (42%) – czyli gospodarki, które najbardziej odczuły skutki kryzysu finansowego.

W przypadku przedsiębiorstw bezpieczeństwo finansowe można wyrazić jako proces i ogół warunków pozyskiwania, gromadzenia i wykorzystania środków finansowych, zapewniający kontynuację działalności przedsiębiorstwa oraz finansowe warunki jego rozwoju. Bezpieczeństwo może być postrzegane jako stan, który tworzy przedsiębiorstwu poczucie pewności funkcjonowania i rozwoju oraz gwarancje ich zachowania. Gwarancje te jednakże nie są i nie mogą mieć charakteru trwałego i pewnego, gdyż nie tworzą wystarczającego zabezpieczenia przedsiębiorstwa przed negatywnymi wpływami kryzysu gospodarczego, zakłóceniami i upadkiem jego działalności¹⁴.

Na podstawie badań Principal Financial Group z 2013 r., dotyczących najlepszych praktyk zabezpieczenia finansowego pracowników, stwierdzono, iż do korzyści zwiększających bezpieczeństwo finansowe, które stosowały w pełnym zakresie najlepsze firmy należą: świadczenia zdrowotne, premie pracownicze (75% badanych), programy aktywności fizycznej i rekreacji zdrowotnej, zdefiniowany system odprowadzanych składek emerytalnych, grupowe ubezpieczenia zdrowotne,

¹³ Wyniki opracowane zostały na podstawie badania Genworth Customer Focus zrealizowanego w grudniu 2014 r. przez firmę SMG YouGov, na reprezentatywnej próbie 1002 dorosłych Polaków w wieku 16–60 lat.

¹⁴ N. Duraj, *Dwuczynnikowa ocena bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, *Przedsiębiorczość i zarządzanie*, tom XV, zeszyt 5, część II, s.27.

krótkoterminowe i długoterminowe ubezpieczenia rentowe, uczestnictwo w konferencjach i seminariach zawodowych.¹⁵

W tak rozumianym pojęciu do pomiaru bezpieczeństwa finansowego państw wykorzystać można wiele miar. Najbardziej powszechne w ujęciu globalnym są ratingi, a dokładniej rating suwerena państwa¹⁶, który określa, czy dane państwo jest w stanie wywiązać się ze swoich zobowiązań finansowych. Agencje ratingowe stosują określony system ratingowy przyznawany poszczególnym krajom oraz różnym podmiotom publicznym i prywatnym. Do najbardziej wiarygodnych i obsługujących blisko 94% rynku światowego agencji ratingowych należą: **Moody's Investor Service**, **Standard & Poors (S&P)** oraz **Fitch Ratings**. Z punktu widzenia bezpieczeństwa finansowego państwa istotne jest zachowanie dyscypliny finansów publicznych poprzez racjonalizację wydatków i skuteczne realizowanie dochodów budżetowych. Chodzi o podejmowanie działań na poziomie makroekonomicznym poprzez uchwalanie i respektowanie stanowionego prawa w odniesieniu do budżetu państwa oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego. Rzecz dotyczy też poziomu mikroekonomicznego w zakresie realizacji planów finansowych jednostek przynależnych do sfery finansów publicznych. Działania w tym zakresie winny respektować przyjęty system reguł fiskalnych, które w wielu państwach konstytucyjnie określają dopuszczalną granicę deficytu budżetu państwa czy wydatków publicznych w relacji do PKB. Rosnące zadłużenie państwa i powiększający się dług publiczny (tab.1) zmniejszają bezpieczeństwo finansowe, co w dłuższej perspektywie stanowi nie tylko barierę rozwojową gospodarki, ale jest także formą uzależnienia kraju od zagranicznych i ponadnarodowych instytucji finansowych i innych państw.

¹⁵ K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek (red.), *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, s.4.

¹⁶ Rating suwerena stanowi użyteczną miarę prawdopodobieństwa spłaty zobowiązań wynikających z emisji skarbowych papierów dłużnych. **Można wyróżnić rating** krótkookresowy i długookresowy. Ratingi krótkoterminowe są nadawane emitentom papierów krótkoterminowych (do roku), z kolei długoterminowe są nadawane emisjom obligacji z terminem zapadalności ponad rok. **Jest on niezależną** i obiektywną oceną ryzyka kredytowego danego podmiotu, który chce zaciągnąć dług na rynku. Stanowi zatem opinię dotyczącą możliwości obsługi zobowiązań płatniczych zaciąganych przez dany podmiot.

Tabela 1

Dług publiczny Polski w % PKB w latach 2008–2015

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 (prognoza)
55,5	57,6	62,2	63,0	62,3	63,8	56,8	58,4

Zródło: opracowanie własne na podstawie OECD Library, Economics: Key Tables from OECD, Government debt. General government gross financial liabilities as a percentage of GDP, Paris, 6 May 2014.

Dlatego do najważniejszych zadań mających na celu wzmocnienie bezpieczeństwa finansowego należy zaliczyć: konsolidację fiskalną, czyli ograniczenie wysokości deficytu budżetowego i zahamowanie procesu narastania długu publicznego, której elementem są zmiany strukturalne wydatków i obniżenie dynamiki ich wzrostu; objęcie nadzorem finansowym wszystkich instytucji świadczących usługi o charakterze bankowym, co pozwoli na zwiększenie stabilności systemu finansowego; przyspieszenie zmian strukturalnych gospodarki, pozwalające na zdobycie nowych przewag konkurencyjnych i źródeł wzrostu; stworzenie nowego systemu finansowania badań, który zbliżałby instytuty naukowe, badawcze i akademickie do świata biznesu. Podniesienie w społeczeństwie poziomu świadomości ekonomicznej poprzez upowszechnienie wiedzy finansowej oraz kształtowanie postaw i zachowań społecznych w razie kryzysu finansowego.

W Polsce do głównych uczestników odpowiadających za bezpieczeństwo finansowe państwa zaliczyć należy: Narodowy Bank Polski, Komisję Nadzoru Finansowego, Bankowy Fundusz Gwarancyjny oraz Ministerstwo Finansów. Rząd przyjmuje tutaj rolę tzw. właściciela ostatniej instancji, bowiem w sytuacji zagrożenia szeroko definiowanego bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, spowodowanego wybuchem kryzysu finansowego, to właśnie rząd ma kompetencje do bezpośredniego zaopatrywania w kapitał sanacyjny poszczególnych podmiotów rynku finansowego, które wymagają pomocy.

Zakłócenia w pracy systemu finansowego i zaburzenia efektywności świadczenia usług pośrednictwa finansowego negatywnie wpływają na sytuację przedsiębiorstw i gospodarstw domowych. Dlatego wiodące banki centralne prowadzą analizy i badania w tym zakresie oraz publikują raporty o stabilności. Celem tych działań jest wzmocnienie stabilności systemu finansowego poprzez dostarczanie informacji o czynnikach ryzyka będących

zagrożeniem dla stabilności oraz ocenę odporności systemu finansowego na zaburzenia.

Stabilny system finansowy w istotny sposób wspiera realizację głównych celów przyjętych przez bank centralny, którego funkcję w naszym kraju pełni Narodowy Bank Polski. Stabilność systemu finansowego jest rozumiana jako stan, w którym system finansowy pełni swoje funkcje w sposób ciągły i efektywny, nawet w przypadku wystąpienia nieoczekiwanych i niekorzystnych zaburzeń o znacznej skali.¹⁷

Bezpieczny system finansowy w skali gospodarki krajowej to system odporny na wystąpienie szoków płynnościowych. Banki muszą zagwarantować utrzymanie wysokiej zdolności do absorbowania potencjalnych start wywołanych wszelkimi ruchami poszczególnych instrumentów finansowych, a zwłaszcza ważna jest jakość ich portfela kredytowego, aby obciążenie wyników kosztami ryzyka kredytowego nie zmieniło się istotnie. Zatem największym zagrożeniem dla systemu finansowego będzie głębokie spowolnienie gospodarcze i kłopoty z płynnością (występuje wtedy, gdy banki przestają pożyczać sobie pieniądze, choćby z powodu utraty zaufania).

Z tej perspektywy poziom bezpieczeństwa finansowego w Polsce można rozpatrywać pozytywnie, gdyż charakteryzuje go niski poziom inflacji (1,7% w roku 2014 i szacowane 2,4% na 2015 r.), obniżka i niezmiennosc w ostatnim czasie stóp procentowych (1,5% – podstawowa stopa referencyjna) oraz bardzo gwałtowny przyrost płynności sektora bankowego, wraz ze wzrostem średniorocznym krótkoterminowej płynności całego sektora bankowego w 2013 r. (o 31,4%, tj. do kwoty 126 541 mln zł) – świadczy o wyższym poziomie bezpieczeństwa w sektorze bankowym¹⁸.

Zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa w Polsce jest to, że Skarb Państwa, z wyjątkiem Banku Gospodarstwa Krajowego, jest udziałowcem mniejszościowym lub żadnym w innych funkcjonujących w kraju bankach. Dobrą stroną tej sytuacji jest fakt, że w większości udziałowcami w polskich bankach są instytucje z obszaru Unii Europejskiej. Nawet w strategicznym banku PKO BP Skarb Państwa posiada jedynie 31,39%

¹⁷ Raport o stabilności systemu finansowego, NBP, styczeń 2015, s. 5.

¹⁸ Raport Roczny 2013, *Płynność sektora bankowego. Instrumenty polityki pieniężnej NBP*, NBP, Warszawa 2014, s.10–13.

akcji, jednak wspólnie z BGK ma 51% udziałów, co daje możliwość kontroli systemu finansowego i regulacji procesów gospodarczych. Sektor bankowy w Polsce jest bowiem zdominowany przez zagraniczne banki, co w kategoriach systemowych osłabia możliwości kształtowania niezależnej polityki gospodarczej, jak i wpływania na podaż pieniądza. Innymi słowy:

Po pierwsze, w układzie strategicznym bezpieczeństwo finansowe w Polsce, poprzez niewłaściwą strukturę akcjonariatu sektora bankowego, jak i brak budowy holdingu bankowego w oparciu o PKO BP czy BGK, jest zagrożone i w zdecydowanej większości zależne od czynników zewnętrznych.

Po drugie, stopień rozwoju gospodarki w Polsce jest dodatni, ale wciąż niewystarczający do budowania realnej konkurencyjności globalnej w ramach systemowego bezpieczeństwa finansowego. W 2014 r. roczne tempo wzrostu PKB wynosiło 3,3%, co miało związek ze wzrostem popytu krajowego, w ramach ożywienia konsumpcji, jak i wciąż wysokim eksportem netto. Rozwojowi gospodarki w ostatnich miesiącach sprzyja niska presja kosztowa w całej gospodarce czy spadek cen towarów i usług konsumpcyjnych. Zanotowano nieznaczny wzrost inwestycji przedsiębiorstw, jak i stopniowe wykorzystywanie mocy produkcyjnych przedsiębiorstw.

Po trzecie, bezpieczny poziom długu publicznego oznacza jego stabilność i związany jest z możliwością jego obsługi, a nie tylko wypłacalności państwa. Mowa jest tu o zdolności rządu do obsługi zadłużenia bez poważnych korekt dochodów i/lub wydatków oraz braku konieczności zwiększania poziomu długu publicznego.

Według ogólnie dostępnych modeli prawdopodobieństwa niewypłacalności danego państwa – obliczonego na podstawie rentowności obligacji pięcioletnich – Polska utrzymuje wciąż pozycję bezpieczną.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego pojawiają się w wyniku procesu ekonomizacji bezpieczeństwa, powodując podejmowanie działań o charakterze niestandardowym, takich jak np. zamrażanie aktywów prywatnych czy ograniczenia w wymienialności walut.

Integracja europejskiego rynku finansowego rodzi istotne wyzwania dla instytucji regulacyjnych i odpowiedzialnych za budowę sieci bezpieczeństwa w układzie paneuropejskim i, szerszym,

międzynarodowym. Staje się to podstawowym wyzwaniem na najbliższe lata. Rozwiązania, które muszą być wypracowane, będą miały bardzo istotny wpływ na rozwój rynków finansowych. W związku z rosnącą integracją odpowiedzialność za bezpieczeństwo jednolitego rynku finansowego UE przestaje być domeną wyłącznie państw członkowskich. Wymaga istnienia instytucji ponadnarodowych. Ale czy będzie to nadzór zintegrowany (tak, jak ma to miejsce przykładowo w Polsce), czy sektorowy, pokaże czas. Sądzić można, obserwując ostatnie inicjatywy, że utworzenie Europejskiego Urzędu Jednolitego Nadzoru nad Rynkami Finansowymi (EUNB)¹⁹ może być procesem wieloletnim.

Zapewnienie bezpieczeństwa finansowego związane jest z osiągnięciem możliwie najlepszych warunków wewnętrznych oraz usuwaniem istniejących zagrożeń zewnętrznych mogących mieć wpływ na rozwój gospodarczy państwa. W najbliższych latach dla Polski najważniejszym działaniem z punktu widzenia tego rodzaju bezpieczeństwa jest wzmocnienie stabilności finansowej państwa, rozumianej jako wzrost konkurencyjności oraz podstaw trwałego rozwoju, a także ograniczanie ryzyka niekorzystnego wpływu rynków finansowych na gospodarkę. Gospodarka musi przejść na kolejny etap umiędzynarodowienia przez szerszą obecność na światowych rynkach. Powinno to przejawiać się we wzroście eksportu kapitału oraz tworzeniu i ekspansji rodzimych korporacji transnarodowych.

Wnioski

Napięcia polityczne i militarne mają coraz większy wpływ na bezpieczeństwo w sferze gospodarczej, w tym finansowego segmentu tego rynku tj. rynku kapitałowego i giełdy papierów wartościowych. Stąd bezpieczeństwo finansowe ma istotne znaczenie w systemie funkcjonowania każdego z państw, należy ono do pojęć wielowy-

¹⁹ Głównym zadaniem EUNB jest przyczynienie się – poprzez przyjmowanie wiążących standardów technicznych i wytycznych – do utworzenia jednolitego zbioru przepisów europejskich dla sektora bankowego. Jednolity zbiór przepisów ma w zamierzeniu zapewnić ujednoczony zestaw zharmonizowanych reguł ostrożnościowych dla instytucji finansowych w całej UE, pomóc w stworzeniu równych warunków działania, a także zagwarantować wysoki poziom ochrony deponentów, inwestorów i konsumentów.

miarowych, gdyż dotyczy rynku finansowego, instytucji finansowych, transakcji finansowych czy wreszcie klientów tychże rynków finansowych – zarówno indywidualnych, jak i instytucjonalnych. Poziom bezpieczeństwa finansowego jest silnie skorelowany z poziomem liberalizacji globalnych rynków finansowych, które nie uznają granic państw i stwarzają możliwość zarówno kreacji, jak i przepływu środków pieniężnych, zazwyczaj bez fizycznego ich przemieszczenia. Bezpieczeństwo finansowe można rozpatrywać odnośnie gospodarstw domowych, przedsiębiorstw i państwa. Gospodarstwo domowe uważa się za bezpieczne finansowo, jeśli nigdy lub prawie nigdy nie doświadcza kłopotów finansowych. W przypadku przedsiębiorstwa bezpieczeństwo finansowe można wyrazić jako proces i ogół warunków pozyskiwania, gromadzenia i wykorzystania środków finansowych, zapewniający nieprzerwaną kontynuację działalności przedsiębiorstwa oraz finansowe warunki jego rozwoju. Z punktu widzenia bezpieczeństwa finansowego państwa istotne jest zachowanie dyscypliny finansów publicznych, poprzez racjonalizację wydatków i skuteczne realizowanie dochodów budżetowych zgodnie z koncepcją rozwoju społeczno-gospodarczego i wymogami obronnymi państwa.

Bibliografia

- Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polski*, BBN, Warszawa 2013.
- Duraj N., *Dwuczynnikowa ocena bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, [w:] *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, tom XV, zeszyt 5, część II, Warszawa 2008.
- Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994.
- Jajuga K. (red.), *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007.
- Korpus J., *Czynniki podatności spółek na wrogie przyjęcia*, SGH, Warszawa 2013.
- Księżopolski K.M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Elipsa, Warszawa 2011.
- Raczkowski K., *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek (red.), *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014.
- Raport o stabilności systemu finansowego*, NBP, Warszawa 2015.
- Raport Roczny 2013, *Płynność sektora bankowego. Instrumenty polityki pieniężnej NBP*, NBP, Warszawa 2014.
- Sasiak R., *Fuzje i przyjęcia spółek publicznych*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2000.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- Stańkiewicz W., *Ekonomika wojenna*, MON, Warszawa 1981.
- Sulek M., *Programowanie gospodarczo-obronne*, Bellona, Warszawa 2008.
- Szymański M., Nogalski B., *Obrona przed wrogim przejęciem*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011.

FINANCIAL SECURITY OF POLAND AND THE POLITICAL-MILITARY TENSIONS

Key words: defence economics, political tensions, military threats, financial security, threats.

Introduction

The financial system and its key components, in particular capital market instruments, are an important part of the economic and defence potential of a country. The economic and defence potential is volatile to any emerging threats to state security and political and military tensions. The purpose of the article is to present and review the changing role of the state finance system during the various stages of rising threats, starting from the political and military tensions. It also indicates a need to assess the degree of financial security in individual

groups of economic entities and their resistance to various types of threats. The fundamental hypothesis of the article is the assumption that the financial system should contain elements resistant to all kinds of possible threats both of a military and non-military nature.

Political and military threats in the modern economy

Political and military tensions have an increasing impact on the economic security of all countries.

The sensitivity of the spheres of economic activity to changes of a political and military nature varies. One of the more sensitive elements of the economic changes caused by emerging politico-military tensions is the financial system and its key institutions, including capital market institutions. As far as the capital markets are concerned, political tensions and military threats can take a violent temper and reduce the demand for government bonds. This will be followed by the sale of the bonds of a concerned state by foreign investors and by most of the domestic investors. This situation usually causes a panic on a stock exchange and may push the economy into crisis in the short term. Therefore, the task for the state is to create a secure financial system that can predict and prevent emergency situations, be resistant to political tensions and crises in the best possible way.

Military tensions/threats can be defined as situations when military force is used by the entities of international law (countries). Military threats can have many different forms of direct and indirect use of military forces in order to achieve political goals, for example¹:

- demonstration of strength,
- military sabotage,
- Lock military,
- military blockade,
- military provocation,
- incident at the country border,
- limited use of armed weapons,
- armed border clash,
- armed assault by informal groups,
- local conflict,
- conflict between states.

The financial dimension of economic security is one of the four dimensions of economic security that also include: raw material and energy, food and access to clean water dimensions².

Financial security is vital for the functioning of the system of each country; it is one of the multidimensional terms, because it concerns financial market segments, financial institutions, financial transactions and clients of the financial markets, both private and institutions. Financial security can be dealt with at national and international levels. According to Durmu Yilmaz,

a Turkish economist, financial security and financial stability are linked with each other. This demonstrates that financial stability is a prerequisite for financial security as well as that financial security is a prerequisite for financial stability³.

Political and military tensions in societies always motivate a desire to spend more on security and defence because national security depends on financial flows and spending on defence needs. The size of defence spending varies between times of peace and war within a very wide range and its optimal size is very difficult to define. It is wrong to have both excessive and inadequate spending. Inadequate spending in relation to actual needs can lead to a weakening of military power; disproportionate spending can lead to excessive militarisation of the economy, damaging the economic security of a state and, consequently, the possibilities for developing the economy - and this, in turn, may sooner or later lead to a weakening of military power⁴.

Political and military tensions in the worst case scenario may lead to actual military actions, when the armed military forces often become the ultimate defence instrument and military combat its fundamental action. This is especially true when the use of other measures turns out to be impractical, impossible or ineffective. In this case, the economy changes from the state of military threat to the state of military emergency, followed by economic mobilisation and a gradual shift of the national economy to be ready to conduct military operations⁵. This shift also requires proper reconstruction of the financial system and its components, which are also likely to change in relation to their roles in the economy during peace. The financial system and its components must already start to change during the transition to the economy of military emergency. The financial system switches primarily to servicing the military sector and war production, dramatically reducing their efforts in the field of general economic investment. Some institutions suspend their activities, non-budgetary funds, transferring

³ D. Yilmaz, *Financial Security and Stability*, Measuring and Fostering the Progress of Societies: The OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy, Istanbul, 27-30 June 2007, p. 6.

⁴ M. Sułek *Programowanie gospodarczo-obronne*, Bellona, Warszawa 2008, p.46.

⁵ W. Stankiewicz, *Ekonomika wojenna*, MON, Warszawa 1981, p. 254.

¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, p. 153.

² K. M. Książkowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Elipsa, Warszawa 2011, p.36-51.

funds for defence purposes. The importance of the budget and public finance increases, including the tax system, monetary and credit system.

The process of transformation of the financial system from peace into war requires a profound change in the authorities of individual entities that comprise the financial system and their strategic change towards implementation of the new wartime tasks.

Such a system actively contributes to the process of systematic economic mobilisation, with activation of all the reserves and defence potential and transforming these into a real military power. The financial system allows for proper distribution of human and material resources and their streaming to new areas of use. In general, a war finance system takes an active role in the process of social reproduction where the economy meets specific requirements of military conflict, providing the appropriate conditions of macroeconomic equilibrium.

The emergency war situation requires raising large funds to cover immediate needs. Loans for war purposes, voluntary or involuntary, are financed by the accumulated and current savings of the citizens. Missing funds require various forms of money creation. Often this means issuance of securities: various bonds, treasury bills and bank notes of the central bank.

The financial system in a situation of economic emergency and war economy is subordinated to the general economic and military plans of a state and will help to secure these. Financing of war is an important instrument for distribution of national income and stimulating the flow of resources to the military sector.

The impact of the financial stability on safety

The effectiveness of the financial instruments depends on the effectiveness of other tools of war policy. For example, controlled inflation can also be one of the tools during war time. Inflation can be especially useful during the economic mobilisation process, when there is an urgent need to collect funds. Inflation acts as indirect taxation.

Growing political and military threats can emerge in many different forms of an external and

internal nature. The risk to Europe and individual countries may come from:

- lack of political and economic stability in Russia and other CIS Member States and in particular sudden military conflicts provoked by Russia,
- danger of a loosening of democracy and free market reforms,
- political instability in the countries of former Yugoslavia,
- waves of nationalism and extremism,
- increase in international organised crime, drug addiction and drug trafficking,
- lack of joint programmes and activities in the field of environmental protection,
- unsolved problems of national, ethnic and religious nature in European states.

These phenomena are external factors affecting the stability of the financial system. This external stability is closely determined by the level of internal security of the financial system. The internal level of financial security of a country is primarily determined by two factors:

- stable financial system, where the financial market and monetary system can function normally and continue to grow, in a way that it is able to resist threats of currency or banking crises and global capital shocks,
- sovereignty of the financial system ensured when foreign financial institutions do not have a majority controlling stake in the market and its institutions (over 50%).

The hostile takeover of shares or assets of national companies by foreign companies represent a special threat to financial security on the capital market, especially on the stock exchanges. This possibility arises mainly when financial instruments are traded on the stock exchange. According to most definitions of hostile takeovers, this is a process aimed at taking over a company against the will of the acquired company bodies, mainly the board. Most of the authors also point out the lack of acceptance of the transaction, not only by the management and supervisory boards, but also others involved by means of capital or personally in the company's operations. In this way, a hostile takeover is the process of gaining control over the company through the acquisition of its shares that is sufficient to control it, a process which has not been accepted by the management and supervisory boards of the acquired company at any stage.

Hostile takeover can be defined as a specific form of economic concentration associated with the capital market, particularly the public securities market, especially the stock market⁶.

An important part of a hostile takeover, as mentioned by the authors, is the opposition of the board and the legal steps undertaken at any stage of the transaction in order to prevent it⁷.

At the same time, it is possible to transfer ownership and control using IPO against the will of the boards and the holders of a controlling stake, against the will of all these parties. Such a takeover can be regarded as hostile. Such a takeover can be defined as not-negotiated, challenged or not-agreed⁸. It violates the interests of shareholders, the company itself, management and employees, suppliers, customers and other stakeholders.

The hostile takeover of a listed company has two main strategies:

- gradual purchase of shares in the company being a takeover target. If the buyer is a public company, it is not obliged to disclose the purchase if below the threshold referred to e.g. in the Polish Act on Public Trading in Securities. A need to disclose ownership of the share capital above a certain threshold is an obstacle in taking control of the company.

- an offer directly to the shareholders of a target company. The offer specifies the conditions of the acquisition of shares that are in hands of current shareholders. This is typically used when friendly negotiations with the management of the target company are not possible.

Hostile takeover is defined in the economic and legal literature in many different ways. In economic literature, the most common is defining hostile takeovers as acquisition without consent from the board as far as the purpose and manner of the arrangements are concerned. There are also other issues related to the remaining shareholders and actions aimed at impeding the transaction. However, legal literature highlights not only the missing consent of the board but also mentions the lack of approval by the shareholders and the supervisory board. Lack of consent is not the main

feature, but steps taken to prevent a takeover are emphasised.

Political tensions are a combination of domestic or international events, when there is a high probability that conditions for the uninterrupted existence of a state and being well treated by its international partners become somehow limited, as a result of political, psychological, economic, military and other violence⁹.

Tools for political and military threats pose risks to the financial system and may relate to, among other things:

- negative impact on the stability of the development of the public finance sector and the sector of financial institutions;
- lack of guarantees by financial institutions of a country for deposits held at branches of foreign financial institutions;
- negative exchange rate impact on the internal market of foreign currency loans;
- deregulation of markets and the needs of their readjustment.

In this situation, the state must strengthen its own instruments of financial market supervision. In Poland, this role is performed by the Polish Financial Supervision Authority, which should be able to effectively enforce all investment commitments of foreign financial institutions in Poland. As it is stated in the White Book of the National Security of Poland, efforts should be made to restrict the outflow of capital within the banking groups, which inevitably leads to a reduction in credit availability for companies in Poland¹⁰.

Concepts of measurement of financial security

Financial security means, in general, no threats in the sphere of public finance, corporate finance, insurance, banking or private finance of households¹¹. The level of financial security is strongly correlated with the level of liberalisation of the global financial markets, which do not recognise national boundaries and provide an

⁶ R. Sasiak, *Fuzje i przyjęcia spółek publicznych*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków, 200, p.27.

⁷ Por. J. Korpus, *Czynniki podatności spółek na wrogie przyjęcia*. SGH, Warszawa 2013.

⁸ M. Szymański, B. Nogalski, *Obrona przed wrogim przejęciem*, Oficyna Wolters Kluwer Bussines, Warszawa 2011, p. 55-56.

⁹ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1994, p. 61.

¹⁰ *Biała księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polski*, BBN, Warszawa 2013, p.184-185.

¹¹ Zob. K. Jajuga (red.), *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007, p. 15.

opportunity for both money creation and cash flow, usually without their physical movement.

Financial security, depending on what the subject and object of the question are, may be measured using various indicators. In the case of households, one of the measures was developed in 2007 by the University of Bristol, Genworth Index. In general, the index shows the overall level of relative financial security in a country or group of countries on the basis of the answers to two main questions:

1. "Bearing in mind the overall current financial situation how often do you experience financial problems?"

2. "Considering the next 12 months, do you expect your financial situation to improve, remain the same or to get worse?"

To determine the Poles' sense of financial security, an annual survey is carried out by the Genworth Customer Focus. A household is considered to be financially secure if it never or almost never experiences financial difficulties and the respondent believes that the households' financial situation will improve. It is believed that the household is financially unstable if it is experiencing financial difficulties most of the time or all the time, and the respondent believes that the households' financial situation will not improve or the financial problems occur sometimes and the respondent believes that the financial situation will deteriorate. The index reflects the ratio of the percentage of people financially stable to the proportion of financially unstable. The result value is scaled from 0 to 100 (100 = maximum possible financial security; 0 = minimal relative financial security). According to the recent surveys of households on the basis of this index, it has improved overall, and Poland is now in tenth place in Europe (with an index score of 33)¹². Less than one in ten respondents in Poland feels financially stable (7%). A similar result was obtained in Spain (8%) and France (6%). It is much higher than e.g. in Italy (4%). The unstable financial situation index is 31%, which is considerably higher than in France (25%) and Spain (25%).

For the second time in Poland, respondents were also asked about how they would handle

¹² The interviews were conducted over the Internet. The respondents were people aged 16 or above who themselves (or their partner) remain the owners or tenants of apartments/houses in which they live and that were contacted.

a difficult situation such as a job loss or illness of a serious, potentially life-threatening nature. Diseases in the question include, among others: cancer, stroke, kidney failure, heart disease, multiple sclerosis, and organ transplantation¹³. According to the Genworth survey, every tenth Pole is already covered by insurance in the event of serious illness. Another 8 million people are considering buying insurance later this year that would protect them if they develop a serious illness, e.g. cancer. The percentage of Polish respondents who have bought financial products is one of the highest in Europe (67%). This demonstrates the growing awareness of sudden illness, fear of lack of access to treatment and its high costs.

Among all the countries in Europe, only in Turkey did more people buy financial products in the last two years (71%). Savings Account is one of the most purchased financial products in Poland (47% of respondents), which is the highest result among European countries. Poland, in this respect, is followed by Ireland (43%), Spain (43%) and Greece (42%) – with its economy most severely affected by the financial crisis.

As far as companies are concerned, financial security can be expressed as a process and the general conditions for obtaining, depositing and utilisation of financial resources, ensuring the continuation of the company's activities and financial conditions of its development. Security can be seen as a condition that creates a sense of confidence in the company operation and development, and guarantees it will be maintained. However, these guarantees cannot be permanent and reliable because they do not secure against the negative influences of the economic crisis, disruption and collapse of business¹⁴.

On the basis of research conducted by the Principal Financial Group in 2013 regarding the best practices for the financial security for employees, it was established that the benefits of enhancing financial security that apply include health benefits, employee bonuses (75% of respondents), physical activity programmes and health activities, defined pension contributions,

¹³ The results were developed on the basis of the Genworth Customer Focus survey executed in December 2014 by SMG YouGov. A representative sample was 1002 Polish adults 16-60 years old.

¹⁴ N. Duraj, *Dwuczynnikowa ocena bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, *Przedsiębiorczość i zarządzanie*, tom XV, zeszyt 5, część II, p.27.

group health insurance, short-term and long-term disability insurance, participation in conferences and professional seminars¹⁵.

For the above concept of measuring the financial security of different countries, different measures can be used. The most common globally is the sovereign state rating that determines whether a country is able to meet its financial obligations¹⁶. Credit rating agencies use a specific rating system awarded to individual countries and various public and private institutions. The most reliable, serving in almost 94% of countries in the world, rating agencies include Moody's Investor Service, Standard & Poor's (S&P) and Fitch. As far as the financial security of a state is concerned, it is important to maintain fiscal discipline in the public sector by rationalising expenditure and effective control over revenues. It's about taking action at the macroeconomic level via changes in legislation and in relation to the state budget and the budgets of local units. This also applies to the implementation of financial plans of entities belonging to the sphere of public finances. Activities in this field should respect the adopted system of fiscal rules, which in many countries are defined constitutionally by the permissible limit of the state budget deficit and public expenditure in relation to GDP. The growing national debt and the growing public debt (Table 1) reduce financial security, which in the long run is not only a barrier to the development of the economy, but is also a form of dependence of a country from foreign and transnational financial institutions and other countries.

Table 1

Polish public debt as a % of GDP in 2008-2015

2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 FC*
55,5	57,6	62,2	63,0	62,3	63,8	56,8	58,4

Source: own work based on OECD Library, Economics: Key Tables from OECD, Government debt. General government gross financial liabilities as a percentage of GDP, Paris, 6 May 2014.
*FC – forecast

The most important tasks aimed at strengthening financial security are: fiscal consolidation that limits the budget deficit and halts the accumulation of public debt. Its elements include: structural changes in the dynamics of spending and lowering their growth; financial supervision of all institutions providing banking services, thereby increasing the stability of the financial system; acceleration of structural changes of the economy that allow new competitive advantages and new perspectives for growth; creating a new system of funding for research, which increases the cooperation of scientific institutes and academic research with the business world. Raising of the awareness in a society is done by promoting economic financial knowledge and shaping attitudes and social behaviour for the event of financial crisis.

In Poland, the main actors responsible for the financial security of the state include: the Polish Financial Supervision Authority, the Bank Guarantee Fund and the Ministry of Finance. The government assumes the role of so-called "lender of last resort", because in an emergency situation and broadly defined economic security of the state, caused by the outbreak of a financial crisis, it is the government that has the power to supply capital and help entities on the financial market.

Malfunctioning of the financial system and disruptions in the efficiency of financial services negatively affect the situation of enterprises and households. That's why leading central banks conduct analysis and research in this area and publish reports on stability. The aim is to strengthen the stability of the financial system by providing information about risk factors that represent threats to the stability and the assessment of the financial system.

A stable financial system strongly supports the implementation of key objectives adopted by the central bank, in Poland, namely the National Bank of Poland. Financial system stability is defined as a condition where the system performs all its

¹⁵ K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek (red.), *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, p.4.

¹⁶ Sovereign rating is a common measure of the likelihood of repayment of liabilities arising from the issuance of treasury securities. Short-term and long-term credit rating is used. Short-term ratings are given to the issuers of short-term securities (up to one year), while long-term securities have a maturity of over one year. It is an independent and objective assessment of the credit risk of an entity that wishes to take out debt on the market. It is, therefore, an indicator of the ability to handle payment obligations by the borrower.

functions in a continuous and efficient way, even when unexpected and adverse disturbances occur on a significant scale¹⁷.

A secure national financial system is resistant to the occurrence of liquidity shocks. Banks must maintain high capacity to be able to absorb potential losses and any movements caused by the financial instruments. The quality of their loan portfolio is especially important and the results of the credit risk costs should not be able to change this significantly. Thus, the biggest threat to the financial system will be deep economic slowdown and liquidity problems (which occur when banks no longer lend money, even if the main reason is a loss of confidence).

From this perspective, the level of financial security in Poland can be considered as positive, as it is characterised by low inflation (1.7% in 2014 and an estimate of 2.4% in 2015), the reduction and persistence of interest rates (1.5% - the basic reference rate) and a rapid growth in banking sector liquidity, with the average annual increase in the short-term liquidity of the banking sector in 2013 (by 31.4%, i.e. to the amount of 126 541 mln PLN) - indicating higher level security in the banking sector¹⁸.

The threat to national security in Poland is that the Government is a minority shareholder in a number of banks operating in the country, Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) is Poland's only state-owned bank. The good side of this situation is the fact that the majority of shareholders in Polish banks are institutions from the European Union. Even in the strategic PKO BP, the Government holds only 31.39% of the shares, but together with BGK has a 51% stake. This gives the ability to control the financial system and regulate economic processes. The banking sector in Poland is in fact dominated by foreign banks, which, in terms of the system, weakens the possibility of forming an independent economic policy and influencing money supply. It should be noted that:

- Firstly, strategically, financial security in Poland is not fully secure and in the vast majority dependent on external factors. This is due to the improper shareholding structure of the banking sector and the lack of consolidation of bank holdings around e.g. PKO BP or BGK.

- Secondly, the degree of economic development in Poland is positive, but still insufficient to build real competitiveness within the global system of financial security. In 2014, annual GDP growth rate was 3.3%, which was connected with the growth of domestic demand, and high export. The development of the economy in recent months has been helped by the low cost and the fall in prices of consumer goods and services, a slight increase in investments and a gradual increase in the use of the production capacity.

- Thirdly, the safe level of public debt means stability and that it can be serviced, not only the solvency of the state. This refers to the government's ability to service debt without serious corrections in income and /or expenses and with no need to increase the level of public debt. According to publicly available models of the probability of default of the country - calculated on the basis of five-year bond yields - Poland still maintains a safe position.

Threats to economic security arise as a result of an economisation of security resulting from taking non-standard actions, such as freezing of private assets or restrictions on convertibility of currencies.

European financial market integration creates a significant challenge for regulatory bodies and for those responsible for building a network of pan-European security systems and, more broadly, on an international level. This becomes a basic challenge for the coming years. Solutions that need to be developed will have a significant impact on the development of financial markets. In the context of the increasing integration, the responsibility for the safety of a single EU financial market is no longer exclusively the domain of the Member States. It requires the existence of supranational institutions. But, whether it will be integrated supervision (as is the case, for example, in Poland) or sectorial, time will show. One can judge by watching recent initiatives that show the creation of the European Banking Authority (EBA) can be a long-lasting process¹⁹.

¹⁷ Raport o stabilności systemu finansowego, NBP, styczeń 2015, p.5.

¹⁸ Raport Roczny 2013, *Płynność sektora bankowego. Instrumenty polityki pieniężnej NBP*, NBP, Warszawa 2014, p.10-13.

¹⁹ The main task of the EBA is to contribute - through the adoption of binding technical standards and guidelines - to the creation of a single set of European rules for the banking sector. A single rulebook is intended to provide a unified set of harmonised prudential rules for financial institutions across the EU, to help to create common rules and to ensure a high level of protection of those who make deposits, and for investors and consumers.

Ensuring financial security is linked to achieving the best possible conditions for internal and external removal of existing threats that may have an impact on the economic development of a state. In the coming years, the most important action in Poland will be to strengthen the financial stability of the state, to increase in competitiveness and create the foundations for sustainable development, as well as to reduce the risk of adverse effects of financial markets on the economy. The economy must reach the next stage of internationalisation by a larger presence on world markets. This should manifest itself in the growth of exports of capital and creation and expansion of transnational corporations.

Conclusions

Political and military tensions have an increasing impact on security in the economic sphere, including the financial segment of the market, including the capital market and the stock exchange. Hence, financial security is vital in the functioning of the system of each

country; it belongs to multidimensional terms, because it concerns the financial market, financial institutions, financial transactions and, finally, clients of the financial markets - both private and institutional. The level of financial security is strongly correlated with the level of liberalisation of the global financial markets, which do not recognise national boundaries and provide an opportunity for both money creation and cash flow, usually without their physical movement. Financial security can be considered in relation to households, businesses and the state. A household is considered to be financially secure if it never, or almost never, experiences financial difficulties. In the case of a company, financial security can be expressed as a process and access to raising capital, accumulation and utilisation of financial resources, ensuring uninterrupted continuation of its business activities, and the financial conditions for its development. As far as the financial security of a state is concerned, it is important to maintain fiscal discipline in the public sector by rationalising expenditure in line with the concept of socio-economic development and the defence requirements of a state.